

Лариса КАЛМИКОВА,
завідувач кафедри психології,
доктор психологічних наук, професор
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди"

Концепція безперервної психологічної підготовки майбутніх педагогів

Згідно із нещодавно затвердженим Законом України про вищу освіту підготовка майбутніх фахівців здійснюється за програмами освіти бакалаврів та магістрів (освітньо-професійною та освітньо-науковою). Університети автономно визначають стратегії й тактику вищої освіти, створюють навчальні плани та навчальні програми.

Переосмислюючи традиційні підходи до психологічної освіти майбутніх учителів і викладачів ВНЗ, намагаючись усунути недоліки, пов'язані з їх недостатньою психологічною освіченістю й компетентністю, кафедра психології ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" розробила Концепцію безперервної психологічної підготовки майбутніх педагогів за освітньою галуззю 0101 "Педагогічна освіта".

У чому суть Концепції? Загальновідомо, що вища педагогічна освіта, окрім соціально-політичної та фундаментальної підготовки, традиційно передбачає, як мінімум, три компоненти. *П о - п е р ш е*, це психолого-педагогічний, *п о - д р у г е*, предметний, *п о - т р е т ь е*, практичний (прикладний) компоненти. Історично складається так, що в навчальних планах за галуззю знань 0101 "Педагогічна освіта" значно переважає суто предметний (наприклад, математичний, мовний, історичний тощо) компонент. Такий дисбаланс на користь предметності й на шкоду психолого-педагогічній та практичній підготовці майбутнього педагога, вочевидь, зумовлює негативні проблеми майже для кожного випускника вишу. При, здавалося б, достатній освіченості й обізнаності з фахового предмета, вони мають значні труднощі в спілкуванні з дітьми та колегами, не вміють організувати учнівський колектив; не знають вікових особливостей дітей, не здатні своєчасно та психологічно коректно виявити обдарованість, розпізнати в школяреві неповторну індивідуальність, не володіють комунікативними психотехно-

логіями, відтак, не вбачають у кожному учневі суб'єкта навчальної діяльності особистість, не вміють розв'язувати конфліктні ситуації, а інколи й самі створюють їх.

Тому вкрай важливо усунути недоліки в педосвіті майбутніх учителів, гармонійно збалансувавши компоненти фахової підготовки через посилення й інтенсифікацію її психологічного, педагогічного та практичного компонентів, зміщення акцентів з надмірної предметної освіти на людинознавчий (дитинознавчий) психологічний аспект, подолання існуючої тенденції та уніфікацію предметного змісту педосвіти зі змістом освіти в класичних університетах. Необхідність перезавантаження сталого співвідношення предметних і психолого-педагогічних дисциплін для їх урівноваження зумовлено ще й тим, що в умовах розвиненості комунікаційно-інформаційних технологій сучасний студент спроможний легко знайти в інтернеті широкий програмовий та додатковий найновіший науковий матеріал з тієї чи іншої теми предметного фаху. Проте оволодіти уміннями, навичками та компетенціями з психолого-педагогічного фаху (що, здебільшого, бракує йому в отриманій освіті) він не в змозі без допомоги та спеціальних освітніх впливів викладачів вишу. Отже, ефективне вирішення завдань підготовки компетентного вчителя у вищій педосвіті можливе за умови реалізації безперервної доцільної психологічної та педагогічної (методичної) підготовки майбутніх педагогів.

Психологічна складова в межах педосвіти — один із провідних її компонентів, що забезпечує необхідний ефект для достатнього професійного становлення майбутнього педагога. Будучи людинознавчою (дитинознавчою) гуманітарною галуззю знань, психологія, *п о - п е р ш е*, є теоретично-методологічною основою усіх педагогічних і методичних дисциплін; *п о - д р у г е*, створює наукові передумови для ґрунтовнішого сприймання та ро-

зуміння студентами педагогічних категорій, враховуючи психологічні особливості як суб'єктів освітнього процесу, так і специфіки психології навчання та виховання; по-третє, допомагає вирішувати не тільки завдання фундаментальної, а й завдання професійно орієнтованої освіти як у її теоретичному, так і практичному аспектах. Окрім того, психологія органічно вплітається не тільки в педагогічну сферу діяльності майбутнього вчителя, викладача, а й у суто предметну, галузеву складову його діяльності (психологія математики, психологія спорту, психологія мови, психологія творчості, експсихологія, психофізика тощо), пронизуючи її психологічним змістом і надаючи їй дитинознавчого забарвлення. Нарешті, психологія торує шлях до інтеграції людинознавчих, природничих, суспільних, соціальних і предметних знань у галузі педосвіти, досягаючи всебічного зростання майбутнього фахівця як знавця особистості дитини, її унікальності.

Для професії вчителя психологія – наскрізна в педагогічній освіті галузь знань. Вона забезпечує безперервність психологічної підготовки й зорієнтована на реалізацію діяльнісного, комунікативного й компетентнісного підходів у підготовці педагогів для ЗОШ I–III ступенів.

Вибір навчальних курсів з числа традиційних і новітніх дисциплін для безперервної психологіч-

ної підготовки майбутніх педагогів обґрунтовується такими міркуваннями:

- фаховою доцільністю та доречністю запропонованих дисциплін із психології;
- яскраво вираженою прикладною спрямованістю психологічних знань, корисних для педагогічної діяльності;
- безпосередньою залежністю педагогічної праці від психологічної обізнаності та компетентності педагога;
- назрілою необхідністю керуватись у педагогічному процесі такими психологічними принципами, як особистісно орієнтований принцип, принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, принцип педагогічного спілкування, принцип доцільної професійної комунікації та інші.

Безперервна психологічна підготовка майбутніх педагогів за ОКР "Бакалавр" містить, окрім спеціальності "Соціальна педагогіка", шість дисциплін, представлених у таблиці 1. Переважно особистісна та комунікаційна спрямованість психологічних навчальних дисциплін мотивується комунікативно-мовленнєвою специфікою роботи педагога, відмінностями соціономічних професій, характерних для соціальних систем "людина – людина" (див. табл. 1).

Таблиця 1

Фрагменти Навчального плану психологічної підготовки бакалаврів

(0101 Педагогічна освіта) для спеціальностей: 6.010101 Дошкільна освіта, 6.010102 Початкова освіта, 6.020302 Історія, 6.040102 Біологія*, 6.040102 Географія*, 6.020303 Філологія*, 6.010201 Фізичне виховання, 6.040201 Математика*, 6.010103 Технологічна освіта, 6.010106 Соціальна педагогіка, 6.020205 Образотворче мистецтво*, 6.010104 Професійна освіта та ін.

№	Назва дисциплін	Семестр	Спеціальність	Кількість кредитів	Усього годин	Перше півріччя			Друге півріччя			
						Самостійна робота	Лекції	Практичні	Самостійна робота	Лекції	Практичні	Форма контролю
1.	Загальна психологія	1–2	Усі педагогічні спеціальності	4	120	30	16	14	30	14	16	Зал.
2.	Психологія розвитку	3-4	Усі педагогічні спеціальності	2	60	16	8	6	14	6	8	Екз.
3.	Педагогічна психологія	5	Усі педагогічні спеціальності	2	60	30	16	14				Екз.
4.	Психологія педагогічного спілкування	6	Усі педагогічні спеціальності	2	60				30	16	14	Екз.
5.	Психологія особистісно орієнтованої освіти	7–8	Усі педагогічні спеціальності	2	60				30	16	14	Зал.
6.	Основи психологічного консультування	7	6.010106 Соціальна педагогіка	1	30	14	8	8				Зал.
7.	Психолінгвістика	8	Усі педагогічні спеціальності	3	90				44	24	22	Зал.
8.	Психологія соціальної роботи	8	6.010106 Соціальна педагогіка	2	60				30	16	14	Зал.

* означає належність відповідної дисципліни до педагогічної освіти

На першому курсі студенти опановують "*Загальну психологію*" в 1 і 2 семестрах у кількості 4-х кредитів. Цей курс забезпечує фундаментальну підготовку й створює теоретичну платформу для засвоєння психологічних курсів орієнтованих на майбутню педагогічну професію. Ця навчальна дисципліна визначає якість фахової підготовки майбутнього вчителя, а також готовність його до творчої життєдіяльності. Оскільки майбутній педагог має відповідати певним суспільно-політичним, професійно-педагогічним та особистісним вимогам, метою навчальної дисципліни є, передусім, озброєння його фундаментальними психологічними знаннями: найзагальнішими поняттями, принципами та закономірностями психічної реальності, основними ідеями в контексті історії та логіки розвитку сучасної психологічної думки; формування практичних навичок, які допомагають розкривати суть психічних явищ з урахуванням найновіших психологічних досліджень, пізнавати себе, виявляти свої можливості, адекватно оцінювати й перетворювати їх у дійсність, ставати вільними в морально-етичному, духовному самовдосконаленні; вибудовувати власний науковий світогляд, стійку життєву позицію. Низка проблем загальної психології в подальшому деталізується в інших дисциплінах. Увесь курс створює понятійну та методологічну базу для їх засвоєння.

Навчальна дисципліна "*Психологія розвитку*" вводиться на другому курсі бакалаврату і викладається упродовж 3 і 4 семестрів у кількості 4-х кредитів. Структура та зміст цього курсу спрямовані на здобуття майбутнім педагогом знань закономірностей, типових та індивідуальних особливостей психічного розвитку особистості дитини в процесі її навчання й виховання; умінь самостійно визначати потенційні можливості й тенденції розвитку в учнів креативних здібностей, цілей і потреб у суспільно корисній діяльності; своєчасно знаходити відхилення в їхньому психічному розвитку. Запропонований курс забезпечує ознайомлення та систематизацію наукових знань з питань розвитку особистості на різних етапах онтогенезу, а саме: її пізнавальних, емоційно-вольових, комунікаційних і психодинамічних процесів; самосвідомості, потребнісно-мотиваційної й емоційно-вольової сфер; вікових особливостей спілкування, індивідуально-типологічних властивостей та індивідуальних відмінностей тощо. Засвоєння психології розвитку сприятиме підвищенню психологічної культури студентів, удосконаленню вмінь оцінювати рівень психічного розвитку учнів та їхні потенційні можливості. Застосовуючи одержані знання, студенти мають нав-

читися: самостійно вирішувати складні ситуації в освітній діяльності; ефективно долати кризи особистості учня, на гуманістичній основі налагоджувати міжособистісні стосунки в системах "учитель – учень", "учитель – учитель", "учитель – батьки". Курс також забезпечує здатність майбутніх педагогів неординарно, гнучко мислити, вирішувати складні питання, пов'язані з пізнанням інших, умінням виявляти рівні психічного розвитку учнів.

Навчальна дисципліна "*Педагогічна психологія*" читається студентам у 5 семестрі в кількості 2-х кредитів, інтегруючись із курсом "Психологія педагогічного спілкування". Вона передбачає озброєння майбутніх педагогів практичними уміннями організації навчально-виховного процесу, що неможливо без знань психологічних основ самих процесів навчання і виховання, їх структури та способів здійснення. Аби студенти забезпечили в майбутній діяльності глибоке й свідоме засвоєння школярами знань з будь-якого навчального предмета, їм необхідно опанувати психологічні закономірності та принципи педагогічного процесу. Саме педагогічна психологія розкриває головні проблеми психології навчання: взаємодії педагога й учнів як її суб'єктів, навчальної та педагогічної діяльності, навчально-педагогічного співробітництва тощо. Крім того, цей курс передбачає вивчення студентами питань, пов'язаних із психологічними аспектами виховання та самовиховання особистості учня. Знання психологічних закономірностей формування світогляду, переконань, моральних норм і ціннісних орієнтирів учня сприяють становленню особистості студента як педагога. Педагогічна психологія також озброює студентів загальними поняттями психології щодо оволодіння знаннями, вміннями й навичками в школі; керування навчанням й учінням; формування пізнавальних процесів; критеріїв розумового розвитку та особливостей індивідуального підходу до учнів у педагогічному процесі. Тільки педагогічна психологія дає знання студентам про психологічні особливості праці й особистості вчителя як організатора навчально-виховного процесу, виокремлюючи якості, що забезпечують успіх його роботи.

"*Психологія педагогічного спілкування*" логічно продовжує курс педагогічної психології, розкриває психологічні принципи доцільного спілкування вчителя й учнів, психологічні особливості цього складного багатовекторного процесу перцептивної, інтеракційної й комунікаційної взаємодії в його істотних ознаках; подає певний набір професійних вимог до вчителя, не обмежений лише знаннями відповідного предмета та вивченими теоретичними положеннями дидактики і методики. Головне ж –

уміння, навички й компетенції, пов'язані з різними видами діяльності, у які педагог має вміти долучати учнів. Цей курс також допомагає сформувати комплекс професійних умінь, якими вчитель має володіти незалежно від своїх індивідуальних якостей. Йдеться насамперед про інтерсоціальні уміння та компетенції, характерні для всіх соціальних професій за типом взаємодії "людина–людина". Формування саме таких умінь може забезпечити ця дисципліна, а також оволодіння психотехнологіями спілкування, які по суті є засобом реалізації особистості педагога в його професійній діяльності, спрямованій на усунення технологізації педагогічного процесу та розгляду школяра в якості пасивного об'єкта. Курс "Психологія педагогічного спілкування" дає змогу майбутньому педагогові вивчити функції педагогічного спілкування людей, взаємодії у системі "учитель – учитель", "учитель – батьки", "учитель – учень" та механізми й закономірності сприймання учнів, колег та батьків. Вивчення цього курсу формує у майбутніх педагогів не лише пізнавальні здатності, а й інтегральні складові їх психічного життя: самооцінку, усвідомлення власного "Я", внаслідок чого виробляються критерії ставлення до інших, зокрема до майбутніх учнів. Розкриваючи специфіку психології педагогічного мовленнєвого спілкування, ця дисципліна логічно підводить студентів до осмисленого й усвідомленого сприйняття вкрай важливої для підготовки педагога такої психологічної науки, як психолінгвістика.

Навчальна дисципліна "*Психолінгвістика*" допомагає студентам розкрити для себе суть психолінгвістичних явищ, із якими вчитель щодня має справу, а саме з: 1) аудіюванням і розумінням школярами

навчальної інформації як через сприйняття пояснень учителя, так і через читання текстів підручників; 2) говорінням і письмовим мовленням учнів через експлікацію та вербалізацію вивченого матеріалу. Саме психолінгвістика розкриває закономірності, принципи, механізми всіх цих мовленнєво-мовних феноменів, а також особливості розвитку їх у дітей на різних етапах психолінгвістичного онтогенезу. Незнання вчителем специфіки цих процесів, типологічних та індивідуальних особливостей їх перебігу породжує чимало педагогічних помилок і непорозумінь із школярами.

"*Психологія особистісно орієнтованої освіти*" в систему підготовки педагогічних кадрів допоможе студентам сформувати психологічні знання для реалізації особистісного підходу в освіті. Це забезпечує гуманістичний суб'єкт-суб'єктний, особистісний і розвивальний характер навчання, виховання та освіти в цілому кожної дитини, а також управлінської діяльності педагога. Студенти набудуть умінь здійснювати психологічний аналіз явищ і процесів, пов'язаних з особистістю учня, враховуючи його потреби, інтереси, мотиви; вбачати в кожній дитині індивідуальність, суб'єкта освітньої діяльності, а не об'єкта впливу, забезпечувати її креативність, а не репродуктивність. Курс посилює в освіті особистісно-психотехнологічний вектор підготовки вчителя, актуалізує накопичену сучасною психологією палітру освітніх особистісно орієнтованих стратегій і тактик, зокрема розвивальних, психотерапевтичних і психокорекційних та ін., що допомагають гуманізувати педагогічну взаємодію педагога з дитячим колективом.

Продовження буде.